

Iz spominske knjige skojevke Staše

Fotografija, ki jo objavljamo, je nastala junija 1944. leta v Kočevskem Rogu, ko je bil končan zadnji – VII. tečaj v baraki poleg šole CK KPS. Po njihovem odhodu je baraka pogorela in vsi nadaljnji kurzi so bili v Črnomlju.

Izkaz tečajnika tovariša Cirila Glavana nosi naslov: Skojevka šola – Zveza komunistične mladine Jugoslavije – Pokrajinski komitet za Slovenijo. Ciril je obiskoval (tečaj) od 5. maja do 3. junija 1944 in prejel splošno oceno: Zelo marljiv. Spričevalo sta podpisala za PK ZKMJ Vilma Bebler in predavatelj Ferdo Godina.

Ko smo si ogledovali sliko, smo na njej odkrili štiri tečajnike s področja viške občine: Tit Vidmar je zadnji od leve proti desni, Božena Vidmar-Dolčič, ilegalno ime Zenka, je peta od leve, tretji od nje je Ciril Glavan, prvi z leve, ki sedi pa je Alojz Sojer.

Osemnajst tečajnikov, starih okrog dvajset let, se je pripravljalo in kalilo za idejne boje v zadnjem letu okupacije. Pretresljive so misli, ki so jih napisali v spo-

minsko knjigo Ljubi Rovanova-Staša, preden so se razšli. Misli in želje ne izzvenijo v fraze, ampak povedo, da so jih napisali mladi, ki se zavedajo, da bo treba še mnogo storiti za socialno pravičnost in svobodo.

Tovarišica Staša!
Staša! Prišla si na kurz iz naše še neosvobodjene, veličastne Gorenjske, da se tudi ti zgradiš in da boš lahko potem gradila svoje Skoj-evce in Skoj-evke... Naš nauk ni dogma, temveč napotilo za akcijo...

Nasvidenje v svobodni Gorenjski

STOJAN

Tovarišica Staša!

Od tam, kjer se blešči v soncu visoki vrhovi gorenjskih hribov, od tam si prišla na ta kurz, da se seznaniš s svetlimi nauki Marxa in Lenina katere boš vcepljevala v mlada gorenjska srca in tako boš našemu narodu vzgojila nove hrabre borce za svobodo.

Najlepše uspehe ti želi artilerec

STONE

Benkova hiša v Vrbljenju, v kateri sedaj sama živi 83-letna Franciška Žnidaršič. Pri gradnji nove hiše se je njen sin Stane smrtno ponesrečil. Zapustil je ženo in osem otrok. V jami ob zidu nove hiše na drugi strani, ki se na sliki ne vidi, sta Jože Žnidaršič in njegov nečak Ludvik odkrila zakopano cev z orožjem.

JOŽE VIDIC

Odkrili zakopano orožje v Benkovi hiši v Vrbljenju

I. del

Do odkritja skritega orožja je prišlo povsem slučajno. V soboto 24. aprila letos sta Jože Žnidaršič in njegov nečak Ludvik tik ob zidu nove hiše kopala jamo za greznico. V globini dobrega metra sta našli na zacinjeno okroglo cev, premera približno 20 cm. Odgrebla sta jo pol metra, potem pa tuhtala, kaj neki naj bi bilo skrito v njej. Še vedno nista vedela, kako dolga je cev, kajti radovednost, če je morda tu kdo zakopal kak zadklad (morda naropan med vojno), jima ni dala miru. Ludvik je previdno udaril s krampom po cevi. Skozi odprtino sta zagledala naboje za puške in del puškinega kopita.

Na klic je iz kuhinje pritekla Ludvikova mati Milka, potem pa še sosedje. Radovednežev ni manjkalo. Telefonsko so obvestili postajo milice in kmalu se je na dvorišču ustavil miličniški avto. Miličniki so najprej do kraja odgrebli cev, ki je bila dolga meter in pol. Zdaj je bilo sicer že jasno, da je v cevi skrito orožje, vendar je bila še naprej potrebna previdnost, ker nihče ni vedel, ali lahko v cevi nenadoma kaj eksplodira. Nekateri radovedneži so se sami umaknili v zavetje, druge so morali miličniki nagnati proč. Ko so raztegnili cev, so v njej našli tri puške jugoslovanske izdelave z označeno letnico 1924 (kar pa ne pomeni, da so bile izdelane tistega leta; pač pa so jih tistega leta pričeli izdelovati v Kragujevcu), nadalje več okvirov za naboje za puške in več sto, še originalno tovarniško pakiranih nabojev za puške. Tudi naboji so bili iz kragujevške tovarne orožja. Štiri bombe so bile zavite v časopisni papir; dve sta bili angleški, dve italijanski in poleg še jugoslovanski bajonet.

Zanimivo je, da bombe niso bile zavite v slovenski časopis, pač pa v ustaški hrvaški časopis z dokaj čudnim naslovom: »Vrhbosna«. Na straneh je označena letnica 1942, kar pomeni, da orožje pred tem letom ni bilo zakopano. Ves časopis, formata na primer Teleksa, je napisan v srbohrvaškem in italijanskem jeziku: ena stran v tem, druga stran v drugem jeziku. Iz vsebine je razvidno, da gre za katoliški časopis. Niti en članek ni politično obarvan, vojne sploh ne omenja, ne partizanov, ne ustašev in okupacije. Časopis je objavil članke pod naslovom: »Opatija sv. Stjepana v Gabeli«, »Balada o malem janjetu«, »Duhovni život«, ipd. Na kraju, kjer so odkrili zakopano cev z orožjem, ki je ostalo zelo dobro ohranjeno in bi ga lahko takoj uporabili, je bila nekoč Benkova drvarnica. Zato je treba nekaj več povedati o tej družini.

V siromašni Benkovi družini v Vrbljenju pod Krimom na ljubljanskem Barju je bilo pet otrok. Hiša je še vedno taka kot je bila nekoč. V njej so majhna kuhinja, ena manjša in ena malo večja soba in podstrešna sobica. Poleg hiše je bilo slabo vzdrževano gospodarsko poslopje; spodaj hlev, drvarnica in šupa za steljo, zgoraj skedenj. Janez Benko, najstarejši od otrok v družini, je hodil

v salezijansko gimnazijo v Verzeju na Štajerskem, potem pa v semenišče. Vzgojen kot odločen »protikomunistični borec« se je že od prvih dni okupacije vdirjal okupatorju in dobil ustrezen položaj v Slovenski legiji in belogardiističnih vaških stražah.

(se nadaljuje)

OB JUBILEJU

90 let Alojza Močilarja

ALOJZ MOČILAR je stopil 16. aprila v devetdeseto leto. Močilar je bil za Novo leto 1914 zajet kot avstrijski vojak s strani Rusov in odveden na delo do oktobrske revolucije. Spomladi 1918. leta se je s skupino ujetnikov prebil do Judenburga. Vojaške oblasti so vse povratnike iz Rusije poslale na dopust, ker so politično moralizirali ostalo vojsko vsled pripovedovanja o revoluciji. Tako je Močilar prišel na dopust v Črno vas in tu pričakal razpad Avstrije. Po nasvetu (takrat avstrijski vojaški orožnik) črnovaščana Ivana Melika »Janče« (op. p. Janče je že tedaj dokazal, da je resnični domoljub. Ta njegova domoljubnost je patra Gvardijana in Štefana (iz črnovaščanske cerkve) prepričala, da ni njihov somišljenik, zato sta ga novembra 1943. leta s sinom Bojanom priporočila krvniku Skalarju, da je z njima za večjo obračunal v Kozlarjevi gošči.)

Po razpadu je zahajal v Železničarski dom (Novi trg) v Ljubljani, kjer se je seznanil z Ivanom Baznikom, dr. Milanom Lemežem, Goštiško, Mačkom, Marinkom, Jarcem, Žorgo, Podlipcem... Vsako leto se je udeleževal prepovedanega slavlja, praznovanja 1. maja na Turjaškem trgu. Govoril je dr. Lemež in vsebina govora je bila napotilo za delo vsem članom KP.

Sodelujte z nami

KO za zgodovinisje pri P OK SZDL Ljubljana Vič-Rudnik je zaoral ledino. S prvimi težavami se je že sprizajnil in jih korajžno prebrodil. Tu so že prvi uspehi, ki nam dajejo le še več poleta.

Večkrat pa se zaustavimo prav zaradi pomankljivih in netočnih podatkov in žal ne

moremo naprej. Zato se obračamo na vas spoštovani bralci, da nam pomagate.

Morda imate doma dragocene podatke in dokumente, ki nam bi bili lahko v dragoceno pomoč.

Zato vas prosimo, da se ogasite pri nas, veseli bomo vašega sodelovanja.

KO za zgodovinisje pri Predsedstvu OK SZDL Ljubljana Vič-Rudnik, Trg MDB 14 (klet).

KRONIKA

Piše: Matija Škraba

Razvoj OF v letu 1941 za Barje

Sedmi del

V Stajah so bili zaupniki: Kastelic, Jože Šuštaršič in njegov brat Tone, družina Ponikvar, kateri je črna roka umorila Lojzeta in Marijo, Tone Janželj (njegov sin ustreljen kot talec) in Miha Janželj-Lahov.

V Kotu je organizirano delala družina Jakoba Cibra (njegov sin je padel v NOV) in Matija Zalar, ki je padel v NOV. Bil je učenec Toneta Možeka, ki je bil ustreljen v Ljubljani kot talec zaradi izdajstva.

Ker je rajon pogosto prirejal sestanke v gostilni Minati na Igu, moram povedati, da je bila v hiši tudi trojka hišnih članov: Dane, Silva, Darinka in Fero, ki je padel v partizanih. V tej hiši je bil meseca avgusta ustanovni sestanek OF, na katerem so poleg domačinov sodelovali še: predvojni komunist in revolucionar Nikolaj Šteblaj, ki so ga fašisti 16. julija 1942 ustrelili v Belem potoku pri Borovnici, Janez Gradišar-Mrharjev iz Škrilja, Alojz Petrič in član rajona Janez Japelj. Na sestanku je obširno govoril Oskar Kovačič. Naslednjo noč je bil v hiši Janeza Jakiča-Šmona izbran terenski odbor OF. Mesto sekretarja je bilo zaupano Antonu Šenku. Člani pa so bili: Repar Franc, Tone Hitejc, Tine Kocmur (iz vrst krščanskih socialistov), Janez Jakič-Šmon in pa Stane Zdravje. Pozimi 1941-1942 se je zaradi ozeblin sedaj že pokojni narodni heroj Jože Klanjšek-Ižanc približno tri tedne zdravil pri Stanetu Zdravje.

Potrebno se mi zdi predstaviti aktivista in kandidata partije Antona Šenka, ki je bil prvi in zadnji predsednik DKFID Iga. Šenk se je poleg kmetije bavil tudi z nakupom lesa. Tako se je med okupacijo lažje gibal po vaseh, vestno je delal za OF. Uspeh je imel med mladino, ki se ga še danes spominja, tako v Zapotoku, kakor tudi po drugih vaseh. Spomladi 1943 se je izognil italijanski hajki in je odšel v dolino na Barje v zaselek Hauptmance k znani partizanski družini Cepin. Tone pa je preveč zaupal sovaščanu in je na sumljiv način padel v roke belim. Legionarji so šli direktno k Cepinu in tam aretirali Šenka. Tri dni je bil zaprt v Ižanskem gradu, kjer so ga zelo mučili, potem pa še dva meseca v Ljubljani. Obsojen je bil na dvanajst let. Po kapitulaciji fašistične Italije se je vrnil v Ljubljano, kjer so ga izanski domobranci aretirali in ga odpeljali v Dachau, od tam pa v Buchenwald, kjer je tako oslabil, da je moral v krematorij. Kako je bil Šenk ujetve ve povedati Janez Juha, ki je bil zraven, ko so ga aretirali.

V Breštu so bili za terenski odbor OF v mesecu septembru izbrani naslednji tovariši: Jože Perme-sekretar,

Jože Prek, Franc Modic, Slavko Peršin, Jože Požar, Janez Kumše in Anton Šuštaršič. Poleg odbora so bile v organizacijo vključene še družine. Med njimi Fric Švigelj z ženo Marijo, ki sta sporazumno z nami dovolila, da je bil njun gradič več mesecev zaminiran, ker so hoteli Italijani gradič spremeniti v svojo postojanko. Švigljeva sta se preselila v ženin rojstni kraj in vse do konca vojne dajala vso pomoč, posebno v hrani, za partizanske bolnice. Enako je bila aktivna vse do osvoboditve družina Tonička Peržina (po rodu Čeh, ki sedaj živi v Karlovih Varih) in njegova žena Fani, rojena Poženel z Ižanske ceste.

Anton Šenk

Njuna hčerka in sin sta bila ob Rudolfu Likoviču, Vidu Zalarju, Slavku Šteblaju in Radu Modicu dobra mladina v vasi. Spomladi 1944 so bili, po izdajstvu domačinke, aretirani štirje vaščani: Jože Prek, Jože Perme, Peter Škraba in Jakob Modic, ki je umrl v Dachau, kamor so bili odpeljani vsi štirje. Aretacija pa je s svojimi pajdasi izvedel črnokec Martinčič z Iga.

V Iški lokli je bil koncem septembra formiran vaški odbor, ki pa ni zaživel zaradi oportunitizma in sektaštva nekaterih članov v odboru. Organizacijsko delo se je potem nadaljevalo preko zaupnika Jožeta Jere, Alojza Kumšeta, Franca Reparja in Jožeta Zgonca, ki so ga Nemci 1943 kot partizana ujeli in prepeljali na rusko fronto. Po enem mesecu je Zgonc s prijateljem pobegnili k ruskim partizanom. Zgonc se je po osvoboditvi vrnil v jugoslovansko artilerijsko brigado, ki je bila formirana pred Moskvo. Zgonc ima zaradi ozeblin deformirane roke.

KONEC

Zaradi dela v Komunističnem gibanju je bil Močilar 2. maja 1930 aretiran in obsojen pred sodiščem o zaščiti države na štiri leta težke ječe, katero je odsedel v Sremski Mitrovici. V tem procesu so bili še: dr. Jože Potrč, Tone Jarc, Franc Novak, Maks Sternecky, Jože Pšenica, Ivan Baznik in Jože Kopitar. Zadnji štirje tovariši so že umrli.

Udeležil se je prav tako enajstredne gladovne stavke političnih jetnikov v Sremski Mitrovici.

Marjan Prelec, železniški upokojenec pove o Močilarju: »Med gladovno stavko Močilarja sem bil brzojavno pozvan v zapore Sremske Mitrovice, da bi vplival na njega, da bi prenehal z gladovanjem. Pri soočenju je izjavil, da bo hrano sprejel takrat kot drugi. Tudi paket s hrano je odklonil.«

Ko je maja 1935. leta odsedel zapor, je bil s spremstvom priveden v Ljubljano, kjer ga je na policiji sprejel Anton Vrečar. Brez obsodbe ga je Vrečar še 9 mesecev pridržal v zaporu, od tega 3 mesece v temnici. Nato je izvršil še izgon.

Za malenkostni zaslužek je pasel živino grosupeljskemu županu in se moral redno javljati orožnikom v Grosupljem. Leta 1942 je bil odveden v Italijo v Castel Franco. Po invaziji zaveznikov na Sicilijo oziroma Italijo se je javil v NOV v Barju. Dodeljen je bil v tehnično četo JA in leta 1946 demobiliziran.

Leta 1924 je postal član KP. Njegovo načelo: »Če mora delavec delati, mora imeti oblast!« To geslo ga vso dobo življenja osrečuje. Tudi sedaj je srečen, ko mu leta ne načenjajo zdravja. Kljub skromnemu in preganjanemu življenju se rad v devetdesetemu letu spominja na ilegalno delo komunistov po I. svetovni vojni s primerjavo današnjega dela člana ZK in Lojze pribija: »V času moje mladosti je bilo čast postati komunist. Biti si moral skromen in pošten. Plevel se je sam odpihal. Ako si globoko prepričan politični idealom razreda, kateremu pripadaš, preneseš vse, nič ni pretežko, še sreča se te drži!«

IVAN JEVC-ČUFI